

Юрій ДАРАГАН

Народився 16 березня 1894 р. в Єлисаветграді на Херсонщині в заможній інтелігентній сім'ї. Закінчив Тираспольське реальне училище. Учасник Першої світової війни (був офіцером російської армії). У жовтні 1917 р. став старшиною української армії, брав участь у визвольних змаганнях до 1920 р. Після поразки УНР емігрував до Польщі, був інтернований у таборах Ланцут, Вадовиці, Каліш, де захворів на сухоти. У 1923 р. вступив до Українського вищого педагогічного інституту в Празі, але хвороба не дала змоги вчитися. Помер 17 березня 1926 р. в чеській лікарні м. Плешове.

Друкувався з 1922 р. в таборовому журналі „Веселка”, створеному разом із Євгеном Маланюком, потім в „Літературно-науковому віснику”, „Студентському віснику” і „Новій Україні”. Автор єдиної збірки „Сагайдак” (1925, Прага), яка побачила світ удруге в 1965 р. в США.

Бібліографія: Дараган Юрій Юрійович. Українська літературна енциклопедія. Т.2. – К., УРЕ. 1990. – С.16.

Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття. У 4-х кн. Кн. 2. – К.: Антін, 2001. Історія української літератури ХХ століття. У 2-х кн. Кн.1.: 1910 – 1930 роки. Навч. посібник /За ред. В.Г.Дончика. –К.: Либідь, 1993. – 784 с.

Читальник Н. Наші на літературних шляхах ХХ століття // Народне слово. –1991. –5 червня.

Муза любові й боротьби: Українська поезія празької школи./ Упор., ст. й прим. М.Неврлого. – К.: Укр. письменник, 1995. – 159 с.

Ільницький М. Юрій Дараган – перший поет „празької школи”/ Вісник міжнародної асоціації українців. 1993. – 1. –С.55-62.

Клочек Г. Тонкий свист летючої стріли (Юрій Дараган і його поетична збірка „Сагайдак”). // Вежа. – 1996. – С. 42-58.

Куценко Л. „Боже, зроби зі мною, що хочеш...”/ В кн. Дараган Ю. Срібні Сурми. Поезії. – Кіровоград : 2003. –С. 3-56.

* * *

Ти снівсь колись прапращуру мойому...
Перлини сліз, чи стріли, чи вино –
Та напував ти печеніга злого
В твоїх степах таким вином давно...
Що ж, ти містиш і радощі і болі,
І на шляху твому квітне мак.
Тебе – тому, хто щиро прагне волі,
Тому, хто прагне слави; а відтак
Наповнити життя останнім змістом,
Так, ніби смерть мов щастя віднайшли...
Твоя стріла прошиє тонким свистом
Ранкове скло над степом запашним.

Прага, 5.11.1924

* * *

То я та вітер в дикім полі,
Отруйні стріли, сагайдак, –
Таким міцним солодким болем
Наповнить їх смертельний знак!..

Кому, однаково, цілунки,
Удари, рани і вино!..
В одно – густі червоні трунки,
Та кінь, та руку на стегно!

Так пишно вмерти, ясно жити!
Ось білий лебідь – все вперед...
І раптом стрілами прошитий
Паде в зелений очерет.

Прага, 2.03.1924

* * *

Росами, росами запашними жевріють
Єдваби зелених степів.
Вийшов чернець, підперезаний вервієм.
Чує і псалми, і спів.
Вітер свавільний, примхливий, розгонистий
В рокоті сонячних струн.
Небо і степ задзвонили напровесні
Гомоном радісних лун.
Піснею степу уроче-величною,
Сонцем пройнявся чернець:
„Будь же прославлений славою вічною,
степо, мій вільний отець!”

Подебради, 23.09.1922

* * *

Як луна загубленого раю –
На дзвіниці відгукнувся дзвін,
І зірвалась біла-біла згряя,
Згряя білих-білих голубів.

Вечір вдарив червінню по крилах,
Промінь вдарив по пелюстках крил,
У рожевім біле затремтіло,
І рожевим став вечірній пил.

Каліш-табор, 21.05.1922

ПОХІД

Княжич-місяць вийшов на стежину,
Викликає гриднів і бояр,
Він скликає молоду дружину
В латах легких і ясних, як жар.
І піде він колом сапфіровим
Серед танку герцю і гульні...
Він як Бог блищить запалом новим, –
Радощами нової борні.
Айстри-зорі квітнуть в оксамиті
Урочистих лагідних небес,
Ніч впилася пахощами квітів,
Дивами і сяєвом чудес.
І квітки спішать йому зачерти
Келихи пахучого вина,
А світанком він зуміє вмерти,

Кине усміх морю і ланам.
Мріє ніч, і чуйно зорять зорі,
Зорі-айстри і букети зір,
Ясний шлях відбився в тихім морі,
Чуйно зорі – в небезпеці мир!

Каліш-табор, 20.07.1922

СРІБНІ СУРМИ

Дажбог лякає білі коні,
Бучний табун зими.
З його рожевої долоні
Вогонь проміння барвно гонить
На вогке тло землі.

Зима вже білий стяг підносить,
Підносить стяг зима,
Благає порятунку, просить:
„Не треба бою, досить, досить!”
І лине за лиман...

І коні-велетні женуться
І крешуть лід дзвінкий,
В бігу птахами розіпнуться
і в дикім полі розіб'ються?
Розвіються вони...

Прогавлена остання змога,
Долічені вже дні...
І гридень світлого Дажбога
Сурмить блакитну перемогу
На золотім коні!

Подебради, 30.03.1923

* * *

Співає юний січовик.
Нічного степу вільний пташе,
Сам знаєш, пишне щастя наше
На вістрії шабель і пік.
Ой, сонних виб'ють до ноги...
Дивись, татарин вузьколюбий
В зелені хвилі, ніби окунь,
Пірнув і стежить з-за могил.
А ти співаєш про Стамбул,
Про байдаки та бідних бранців,
Що з зойком прокидались вранці,
І з України вітер дув,
І тужно-тужно сльози сьорбав
І танув золотий туман...
Ой, стисне пристрасно аркан
Твоє, твоє співуче горло.

Подебради, 16.01.1924

ЗАПОРОЖЖЮ

Спливло, занурилось, загасло...
І дня нема – пішов кудись,
І вечір на високе прясло
Смаглявим парубком схилився...

Здається темний явір ляхом...
Здається, так давно-давно
Курить мій віз чумацьким шляхом
Туманом, сріблом і вином.

Прага, 14.12.1923

ТИ

Ти весь із бронзи, із металу,
Ти вигинаєшся, мов лук,
Цілунок сонячний розтанув
На темнім тлі смаглявих рук.
Очам віястим так безжурно
Вдивляться у прийдешні дні.
І хай за обрієм похмурим
Зникає синя далечінь!
Хай сонце так невтримно хоче
Пірнути у глибокий став,
В безмежність кличуть сірі очі,
І усміхаються уста!..
І раптом бачу степ і тирсу,
Могили, квіти і ставок,
Чепурний зимівник край лісу
І в степ закоханий садок...
Так червоніє кров півоній,
Так гірко скаржиться полинь,
Бо вже давно козацькі коні
Відтанцювали в далечінь...

.....
хтось блукає, гукає і кличе,
хтось виходить ридати над став,
затуляє руками обличчя,
важко дише отрутами трав...
їй нічого, нічого не треба,
так самотно над ставом в степу!..
Буде квилити, скаржитись вербам...
Вітер, вітер тополі напнув!..
.....

Не раз поглянеш ти крізь ґрати
Галер турецьких на моря,
Щоб тужним голосом співати
Про волю, долю і поля.
І ось в твоїй уяві блисне
Гетьман, мушкети, зойк і кров,
Хортиці рідної урвиси,
І вітром збурений Дніпро.

Ти будеш мріяти весною,
Згадаєш, як поля пахтять...
І вмиє над бронзою-спиною
Ремені хижо засвистять.
Але із мороку туману
Вночі зірветься крик і гук
Понад галерами султана –
До голих спин і скутих рук.
Засяє світло дужче сонця,
Геть всі негоди і жалі,
Ось-ось шаблі і запорожці,
І сивий гетьман на чолі –
Рубають, б'ють, скидають з палуб,
Збивають, ломлять яничар!..
Яка же сила устояла б,
Коли такий міцний удар?!

.....
Ти весь із темного металу,
Весь степ і вітер у степу,
І очі – сірою емаллю,
І гроном – бронзовий п'ястук!..

.....
Ось сонце кров вечірню точить
В блакитний і спокійний став...
В безмежність кличуть сірі очі,
І усміхаються уста!..

Прага, 2.11.1923

* * *

Сьогодні ранок – мов служба божа,
Урочистий і світлий.
У снігу шепоче гай-вельможа
Палкі молитви,
Обрядом править митрофорний
В парчевім строю,
Моління дня, мов пісні „горні”,
– З аналою.
Сьогодні ранок – мов служба божа,
А я – жебрак на паперті...
Сьогодні ранок – пунсова рожа
На сніжно-білій скатерці.

Каліш-табор. 8.07.1922

З ЛІТОПІСУ БІЖУЧИХ ДНІВ

Бисть тишина – в Шип'юрні у шпиталі,
Бисть тишина та тіні-козаки,
Що від сухот мовчазними вмирили...
Бисть тишина безмежної тоски...

Ми знали, що потай улюблений військами,
Отаман виїхав надовго... назавжди...
Ми чули на серцях лежав могильний камінь

І воском танули гартовані ряди...

І осінь йшла... і плакали безрадно...
Рік двадцять другий – мовчазний відчай...
В таборі мряка – наче сивий ладан.
І напівтемний з сахарином чай...

– Хто це зробив? – Пригадуєш, не знаєш.
– Чи Гуня, чи Павлюк, чи Гордієнко Кость? –
Стояв облуплений, трагічний „Каліш”,
Ридав Nord West і – нічогоше бисть!
Листопад 1925

ПІД ЧУЖИМИ ЗОРЯМИ

Своїх сузір'їв незнаний візерунок,
Заграви рідні – під чужим кутом.
Дрібні хмаринки, наче срібні руна
Понад Чумацьким радісним Шляхом.

І ціла ніч – мов чуйна кобилиця,
Що на отави вибігла зі стаєнь,
На чорному коні казковий лицар
Женеться чвалом в мій далекий край.

Йому Дніпро і степ безкрайї сниться,
І Київських хрестів лискучий ліс,
Але назустріч їм небіжчик місяць
Поблідле чоло мертвенно підніс.

Кінь вороний знявсь гопки від жаху.
Кінь вороний у дальню путь не хоче,
І срібним порохом Чумацького Шляху
Засліплює мандрівникові очі.
1.10.1925

У Празі **БІЛЬ**

Та знову сню забутим раєм
На старім Карловім мості,
Де золотий Христос конає
На темно-бронзовім хресті...
І знов, як непоборний фатум,
Як келих старого вина,
Своїм медвяним ароматом
П'янить і б'є старовина...
Ось тут, біля фігур зчорнілих,
Мечі гриміли у танку
І шал борні червоно-білих
Гукав і плакав, як дикун.
Ще ніби чути тихий стогін
Із зачарованих глибин...

Тут під хрестом ліхтар червоний,
Як крапля крові, як рубин...
Та сню... Але в добу розпуки
Шепочуть: „вірую” уста...
Я тихо простягаю руки
До розіп'ятого Христа.

* * *

В степу безкрайньому здригнулися могили.
В яругах ожила передранкова мла.
Лицарські постаті там, за туманом білим,
Дають обцянку старезним корогвам.
І лицар схвильовано стискає,
І славить лагідність озорених небес,
І лицар лицаря осяяно вітає
І каже радісно – Христос Воскрес!
Прапори, прапори –
Над містом осніженим,
Блакитні, як небо,
Гарячі, як сонце!
Вогнистим узором
Вогнисто вижжена
Урочиста треба
В розбурханім серці.
Над містом знялися
Думки про едем.
Дахи понялися
Прапорним вогнем!
Серед зими весна незмірена,
Весна найстарша веснам всім,
Святкує Київ мій омріяний,
Святкує мій Єрусалим.
І дух мій висвітлений ласкою,
В блакить безбуряну взорлив,
Овіяний новою казкою
Жовто-блакитних прапорів.
1923

„ДУМКОЮ НІКОЛИ НЕ ЗРАДИВ УКРАЇНСТВУ”

Це рядок з автобіографії Юрія Дарагана – першого поета празької школи, людини, яка лише при народженні встигла ковтнути степового повітря і елісаветградського сонця, а потім доля, здавалось, відрізала його від пуповини рідної землі та й понесла світом. Він народився вже сиротою: ніколи не знав ласки і сили батьківських рук – батько помер за три місяці до народження сина. Немовлям Юрія перевезли до Грузії – батьківщини його матері, де в 9 років хлоп'я лишилося круглим сиротою. Так, була заможна родина, освічена й інтелігентна, були тітки-опікунші, які виховали хлопчика в любові до слова Божого і мистецтва. Був Петербург, було захоплення театром і любов до поезії – „до божевілья”. Був здоровий російський патріотизм на початку Першої світової війни, але... „Але знаючи твердо, що я „малорос” і нащадок запорозького старшини, ...розумом твердо вирішив, що я мушу бути завжди у ґрунті,” – писав Юрій Дараган. Він відверто зізнається,

що серцем українізувався поступово, та 1917 року поет вибирає українську революцію. Ю.Дараган стає старшиною Юнацької старшинської школи армії УНР, потім командиром кулеметної сотні, щоб кров'ю зріднитися з Україною, щоб захищати її незалежність у визвольних змаганнях аж до поразки в листопаді 1920 року, щоб потім нести в серці її, омріяну Україну, через роки таборів для інтернованих в Польщі (Вадовіц, Ланцут, Каліш), щоб сидіти там, за колючою загорожею, де немає жодної рослини, у сусідстві з кладовищем, де сходили на чужій – не своїй! – землі все нові й нові хрести з тризубами, сходили з убитих відчаєм і сухотами... І саме за дротом Каліш-табору зійшла поетична зоря Юрія Дарагана. Зійшла, щоб лишити своє світло на роки й століття. Його тіло так і не пізнає обійм рідного ґрунту, але слово повернулось до нас, подолавши білі плями і чорні прірви забуття й замовчування. Він повернувся, бо його молитву, сказану ще дитячими устами, почув Усевишній: „Боже, зроби зі мною, що хочеш, якщо треба – замуч мене, покаліч, задуши, але дай мені стати великим признаним поетом”.

Юрій Дараган – автор єдиної поетичної збірки „Сагайдак”, яка встигла побачити світ за рік до його смерті. Перша книга молодого поета, який потрапив у найбільшу колонію українських інтелігентів у міжвоєнний час (саме такою була тодішня Чехословаччина, президент і уряд якої подбали, щоб молоді емігранти могли здобути освіту рідною мовою в кількох вищих навчальних закладах).

Поетика Ю.Дарагана формувалась під впливом символізму О.Олеся і Г.Чупринки і водночас тяжіла до фольклору, зокрема, до українських народних дум. Лаконічний у слові, Дараган не розгортає конкретних сюжетів з минулого (хіба що в поемі „Мазепа”), не створює картин битв із ворогами, але він оспівує стихію природи, пройняту духом язичництва. Так, у вірші „Срібні сурми” Дажбог лякає коней зими. Ці коні-велетні втікають, перетворюючись на птахів, розвіюються. Зима складає зброю в боротьбі, підносячи свій білий стяг, благає про порятунок. Здавалося б, просто пейзажна замальовка, коли весняне сонце веде наступ на зиму і її сніги перетворюються в ручаї-коні, що „крешуть лід дзвінкий”, линуть на південь, до моря, коли б не штрихи: „Прогавлена остання змога”, – отже, мова йде не про кругообіг зима-весна – „І гридень світлого Дажбога сурмить блакитну перемогу на золотім коні!” Оце всеперемагаюче торжество блакиті на золотому коні – поетичний гімн символіці українського стяга, яку творить Юрій Дараган магією слова. Поет вірить, що, об'єднавши зусилля, українство переможе на рідній землі.

Видається цікавим простежити й за стихією вітру, образ якого по-різному проявляє себе. То вітер – мов подих історії: „і вітер слід мій замете” („Чорне”), але в цьому ж вірші поет сам – уособлення стихії: „Я вітром сніжним здіймусь...” Які рельєфні кольори: сніг, сніжний вітер, „синє-синє зимно”, кров, що червоним маком зацвіте на снігу. То вітер блакитний („Блакитний вітер – в чисте поле”), то він пружний, аж земля дуднить („Вітер пружить, пружить, розриває кола”), то вітер як сурма до бою („Гойдається місяць на хвилях”). А в поезії „Гомоніли кострубаті галки” вітер жвавий, весняний і безголовий. Символом чого він є? Стихії революційного часу чи оцінкою стану душі, що вдалася до аналізу поразки? Бо ж кілька ознак, на нашу думку, вказують на час: небо грало в сурми, кінь спіткнувся, та й очерет гнувся під вітром. Образ очерету – чи це не молодь, що, не маючи досвіду, брала участь у визвольних змаганнях?

І ще один рельєфний образ – образ козацького сонця. Він розвивається від однієї поезії до іншої. У перших рядках „Дикого поля”:

Закотилося сонце за обрій,
А козацького сонця нема ще...

Немає ще місяця, вірного товариша козаків, що мусять переховуватись на рідній землі.

Зійшло козацьке сонце – місяць,
Степ цвіркунами задзвонив.
Земля – цілунки синім висям,
А небо степу – жмені снів.

(„Зійшло козацьке сонце – місяць”)

І тільки вночі, коли цвіркунами задзвонить (мов у церковні дзвони), оживе степ, понесе козаченька карий кінь визволяти квіт-дівчину, що стала бранкою. Не дочекається сина мати, і гойдатиметься місяць, як п'яний, на хвилях, мов „рагію виліг” сухий очерет над водою. І знову образ очерету, що впав, мов княжа дружина, під натиском чалм і тюрбанів.

Поезію Юрія Дарагана можна читати як закодований роман у віршах. Композиція збірки вибудована так, що після опису йде динаміка, їй на зміну – філософське осмислення. На підтвердження цієї думки приведемо вірш „Запорожжю”.

„Спливло, занурилось, загасло...”

Один рядок – то історичний і філософський аналіз козаччини, де кожне слово – величина. „Спливло” – то про час розквіту, що невмолимо віддаляється, „занурилось”, бо потребує нашого порятунку, вивчення, глибинного аналізу здобутків і хибних кроків, поразок і уроків з них. „Загасло” як наша коротка пам'ять, а без історичної пам'яті народ приречений.

„Здається темний явір ляхом...”

Яка таїна! Чи це ми стали слабкодушними, що навіть дерева жахаємось? Чи боїмось заснути, щоб не прокинутись окраденими?

„Здається, так давно-давно

Курить мій віз чумацьким шляхом

Туманом, сріблом і вином.”

Цей світлий заключний акорд єднає поета і з долею пращурів-чумаків, і з майбутніми битвами, що вгадуються за туманами й вином, та ще сріблом чи то козацького сонця, чи сурм, чи символом чистої християнської душі.

Вважаючи своїми вчителями в літературі Г.Чупринку та О.Олеся, Юрій Дараган, однак, виробив власний стиль історіософської лірики, позначений експресією, артистичним лаконізмом, природністю настрою. Якщо лірика символізму асоціюється з графікою, то поезія Ю.Дарагана наповнена прекрасним звукописом, живими фарбами й пахощами.

У його віршах ви не знайдете відчаю людини, яка згорає від хвороби, не знайдете табірної колючої загорожі. Слово стало творцем безміру українського простору, поетова Муза шукає підкову щастя в княжій добі, куди линуть і мрії Малуші „слідами золотих підків”(„Малуша”), там він черпає гнів із джерела „найбільшої від усіх орлиць” – княгині Ольги, там знаходить відповіді в „Луні минувшини”: „І руки лицарів в страшній задумі гніву поволі опускаються на меч...” Поет вдається навіть до навіювання, згадуючи вогнистий хрест над Києвом, але всі засоби виправдані метою – довести, „що ні, не вмер наш славний рід!” („Київ”).

Здається, для Дарагана-поета не існує межі між життям і смертю, настільки легко він поєднає їх:

„Наповнити життя останнім змістом,

Так, ніби смерть мов щастя віднайшли...”

Чи він передчував, що його слово, мов стріла з сагайдака, „прошиє тонким свистом скло над степом запашним”? Долетить-таки до степу, яким поет снів, де пролилося вино синівської крові, яким напував він колись печеніга, а нині йому однаково, кому „густі червоні трюнки”, бо „широ прагне волі”, і мета його життя ясна, мов політ білого лебедя – все вперед („То я та вітер в чистім полі”). І навіть коли раптом впаде той лебідь, „стрілами прошитий”, поет не драматизує ситуацію, що засвідчує наступний рядок – „паде в зелений очерет”. Зелений колір – колір життя, яке йде йому на зміну.

У знаковому вірші „Ти снівсь колись прапращуру мойому”, яким відкривається збірка, лаконічно окреслені риси опоетизованого Ю.Дараганом справжнього Українця: „перлини сліз, чи стріли, чи вино”, „ти містиш і радощі, і болі”, „і на шляху твому квітне мак”. Справжній Українець – це той, з ким поет говорить на ти, людина глибоких почуттів, можливо, навіть поет у душі (бо звідки ж тоді „перлини сліз”?), це лицар і герой, готовий не просто віддати життя заради своїх ідеалів, а наповнити знак смерті „таким міцним

солодким болем”, що небо стане не просто мертвою стелею, а душею Вільгельма Теля („Величне”). Від вірша до вірша поїть поет степ вином свого життя – і зацвітають маки, за польотом білого лебедя піднімаються зелені щити очерету, а нічне небо з пустелі перетворюється в вічну душу. І п’ють живі з цієї душі-трунку насагу, щоб уранці нового дня бути готовими до подолання нових вершин: „Взлітає день, вогнистий півень, у незасмічену блакить” („Птах”).

Поет – дитя Всесвіту, тому його ліричний герой з легкістю долає кордони і мандрує в просторі й часі: то він блукає берегом Дніпра, а то без перепон опиняється поруч із смаглявими моряками Веспуччі, то звертається до язичницької богині Лади, то до володаря Багдаду.

Ю.Дарагану притаманний творчий пошук різьблених тропів, аскетична доцільність слова й динамічна ощадливість речення. Заворожують рядки вірша „З літопису біжучих днів”, і відлунне далекий перегук зі старослов’янськими літописами, і падають важкі краплі рефрену:

„Бисть тишина – в Шип’юрні у шпиталі,
Бисть тишина та тіні-козаки,
Що від сухот мовчазними вмирили...
Бисть тишина безмежної тоски...”

Саме не козаки, а тільки їхні тіні. Саме тиша, правічна й глибока, бо якщо козак – то це вже назавжди, навіть тінь його не стогнатиме, не квилитиме – вмиратиме мовчки, бо, як говорить народна мудрість, мала біда кричить, а велика – мовчить. І тільки підрубана під корінь віра в можливість повернення додому, в Україну, ляже на козацькі серця могильним каменем, і танутимуть, мов віск, гартовані ряди... І не козаки, а трагічний їхній табір Каліш заригає, бо „нічогоше бисть!” Як у стародавніх літописах, маленькі люди, смерди, кохали і творили, воювали і вмирили, та мовчать про них історичні сувої – нічогоше бисть, бо лиш князь „бисть” їх об’єктом...

Ю.Дараган залишив цей світ у віці Ісуса Христа. Залишив, щоб повернутися в історію української літератури як визначний поет Степової Еллади, несучи нам „тугою прошиті грона слів”.

Антоніна ЦАРУК